

író, hanem, ha elnagyolt vonalakkal s a valóság alig számbavehető lát-
szatával is, de a mindennapi élet jelentéktelen mozzanataival utal téte-
leire. Ezekben az írásaiban ráismerni a valóság egy-egy fintorára s
minden bizonnyal ez az az ut, melyen haladnia kell.

(Kovács Katona Jenő)

KOVÁCS GYÖRGY: ERDÉLYI TÉL. (Cserépfalvi, 1938.) A falukutató irodalmi vetületét adja Kovács György Erdélyi tél című regényében. Egy erdélyi faluról szól az elbeszélés. A mostan oly divatos orvoson keresztül nyúl a beteg faluhoz, hogy annak külső és belső nehézségeit felrajzolja. Bemutatja a kisgazdák egymásközötti vetélkedését. Erősen hangsúlyozza, hogy sokkal nagyobb átok az a torzalkodás, ami a magyar paraszt egymás közötti egyenetlenségéből származik, mint az, hogy a román hatóságokkal is számolniuk kell. Kovács különböző típusokat vesz a tollára. A regény háromszáz oldalán keresztül a tehetetlenség, a düh, a kicsinyes utszéli intrika, a félretaposott, kiszikkadt emberi értelem s az orvos emberfeletti akarata küszködik egymással. Ebből következik, hogy az orvos magasan felette áll sorstársainak. Csupa erő és jószág, de a városból magával hozott felesége sem érti meg. A regény ebben a terjedelemben sem több alakok felvázolásánál, akiknek teljes testi és lelki tevékenységét még legalább újabb két kötetre lehetne kiépíteni. A falu montirozása nem sikerült rosszul. A regény olvasásánál mégsem marad el az érzés, hogy bizonyos dolgok, mintha sablonok lennének. Az emberek éleveségéhez, életből vet mintázatahoz nem fér kétség. De az élet mélyén nyögő csirák, amikből a tragédiák és okozatok vaskövetkezéssel kibujnának, csak utalásokban élnek, inkább az elbeszélés elbeszélésében. Az elbeszélés folyamatos és olykor sodró is. Kovács György egészséges ösztönére vall, és írói elhivatottságára, hogy túlzásaiban nincsenek helyrehozhatatlan romantikus hibák. Nem ölik a székekelyek egymást percenként és nem eszik meg egymást karikára vágott vörös hagymával. A nagy nekibusulások sem olyan végzetesek, mint amilyenekkel minket sok jónevű író elkényeztetett. Kovácsnak nem kenyerere a patétikus ömlés, kivéve a regény végét, ahol más hétr próbás író is mellé szokott fogni. Amit az erdélyi faluról megtudunk az szomorú, de nem viaszatlan. A sötétség és elmaradottság nemcsak az erdélyi falu velejárója. A részletekben hiába keressük azt a specifikusat, ami világosságot derítene arra, amiért erdélyi. Kovács sok tekintetben messze túlhaladja nagy írás készségű erdélyi kollegáit, akik látásmódjukban inkább a szavak pompáját cizellálják, mintsem a szavaik valóságát. Viszont Kovács egyelőre nem belletrista. Azzal az ifju erdélyi gárdával tart rokonságot, akik most tünekeznek fel s akiknek mondanivalói nem az erkölcsi, hanem a társadalmi mondanivalókat feszegetik. Tapogatózva és bátortalanul botorkál ezen az uton, de mintha erőnek erejével szabadulni akarna azoktól a megkötöttségektől, amik őt a szokványos nagy erejű, nagy gondolatú, nagy elhivatottságú hősökhez kötik. Talán főhősében az orvosban tartott ki leginkább ezen romantikus hősi típus mellett, de könyveljük becsületére, hogy ez a regényalak sikerült legszürkébbre, legsemmitmondóbbra. (Pap Gábor)

EZER ÉV DUNAI TÖRTÉNETE. Csakis a mai idők felszültségei közt nyilhatott alkalom az ezerosztendős dunavölgyi kérdés oly tiszta bemutatására, mint *Bányai László* minap megjelent történelmi röpiratában (*A magyarság a Dunavölgyében*, Kolozsvár, 1938.). A nagynémet keleti terjeszkedés egyre kiméletlenebbül hatja át a dunavölgyi népeket s egy-

re sürgősebb, de egyben kétséges is a sikeres dunai ellenállás. A helyzet látni tanít. Álomképek, szűk önmegfogalmazások, hagyományos tervek felbomlanak a sürülő veszedelemben s a létkérdések gyökeréig szakadnak fel a távlatok.

„Most csak arra van idő, hogy a köziró szavával tolmácsoljuk a mult tanuvallomását a közeledő nagy válságok előtt” — írja Bányai László, a könyv előszavában, de hozzá kell tennünk, hogy a megnőtt időben megnőtt a köziró jelentősége is. Bányai László ezer év tanuságának tolmácsolásával tulajdonképpen egy korszerű dunavölgyi történelmi iskola számára teremt kibontakozási lehetőséget. Ma még minden dunai államban külön történelmi iskola működik, s ezek az öncélú iskolák egymás kirekesztésével érték el eddigi sikereiket. Tagadhatatlan, hogy például *Szekfü Gyula* sajátos történelemszemlélete, mely mintegy magánvaló életteni képződménynek fogja fel a magyar államot, éppen egyoldalúságával fokozhatta fel a kutatási eredményeket, egy egész Keleteurópára kiterjedő nagy német hódítás távlatai közt azonban tudományuk végére érnek a begubózott nemzeti iskolák. S mint mindannyiszor, valahányszor a történelem fordulatai új módszert követelnek meg a helyes helyzetfelismeréshez, most is a közirókra vár az uttörő feladat. Az új magyar közírás oly jellegzetes mai megnyilvánulásában, mint amilyen a szociográfiai irodalom, egyre sűrűbben találkozhattunk egy népi szellemű dunai történelemkutatás új szempontjaival, így *Féja Géza* és *Kovács Imre* írásaiban. Bányai László már egy új dunai néptörténelem általános vázlatát is megadja.

A szerző történelmi felfogása visszaít a világháború előtt kialakult haladó magyar történelmi iskolára. Ne csodálkozzunk azonban, ha a budapesti *Huszádik Század* emléke a szélesebb dunavölgyi távlatok közt inkább csak epizódszerű bemutatást kap. Bányai László elismerően idézi *Ágoston Péter* 1916-ban elhangzott vádemelését a németbarátság ellen, de ugyanekkor leszögezi, hogy a magyar haladó tábor nagyjai jó ideig „a németek ipari fejlettségét önmagában a haladás magasabb fokának vették a monarchia korhadó állapotainál, megfélelkezve teljesen az imperializmus gyarmatosítási céljairól, ami a nagynémet törekvésekben már a legélesebb formákat vette föl.” A magyar polgári haladók elméleti kísérletezéseiről nem is igen lehet többet mondani, mint a amennyit Bányai László *Jászai Oszkár* Dunai Egyesült Államok-tervéről elmond: „Késő már ahhoz, hogy a magyarság előtt új célkitűzésként álljon a szétesés, a magárahagyottság keserű napjaiban. Korán ahhoz, hogy gyökeret verhessen a győzelem mámor-napjait élő nemzetiségeknél.” A történelmi megrázkódtatások nyomtalanul el is tüntették a Huszádik Század iskoláját. Érdekes, hogy az utolsó idetartozó történelmi munka, *Ormos Ede* könyve Magyarország szétbomlásának okairól, már nem volt szakirodalom, hanem közírás.

Nos, közírással végződött s közírással kezdődik most újra a szellemi harc a magyar történelmi romantika szűklátókörűsége ellen. Ami azonban Ormos Edénél inkább csak pamflet volt, egy örökletes magyar reakció vádalahelyezése, s végeredményben negatív kép az önös magyar történelmi felfogásról, az Bányai Lászlónál biztató utalás a magyar nép nagy lehetőségeire a vele összefonódott nemzetek testvériségében. Ormos Ede egy végzetesen elrontott ezeréves magyar történelmet leplezett le, míg Bányai László növekvő népszükségleteket tapogat ki ezer esztendő dunavölgyi történései közt. S ez a különbség jó jel. A magyar haladás történelmi iskolája, ime, *realisabb* alakban éled ujja: mélyebben beágyazott a

néptörekvésekbe s láthatára a dunai szomszédnépek egyetemére szélesül ki.

Bányai László a mai magyar szellemi életben nem áll egyedül, amikor egy népi alapokon nyugvó dunai szövetségért emel szót s összefogást sürget minden idegen terjeszkedés ellen. Munkája éppen azért jelentős, mert egy riadó nemzedék őszinte életfelismeréseit szélesíti történelemszemléletté. Már a magyar honfoglalást megelőző korból világosan vonja le az örök dunavölgyi tanulságot: „Különböző fajok és műveltségek keverednek itt össze és sokféleségük akadályá lesz egy egységes nagy állam kialakulásának, de akarva, nem akarva, már kezdettől fogva csak vállvetve állhatnak ellent a Dunavölgyét zsákmányterületnek tekintő idegen hódítóknak“. A Dunavölgye ezeréves tűzkeresztségen át is alig változik szláv-magyar-román népi összetételében s Bányai László évszázadról évszázadra, a legkülönbözőbb társadalmi rendszereken s történelmi helyzeteken át, egyazon egymásrautaltság geopolitikai törvényét mutatja be.

Nemcsak népi szempontú könyv, ami még csak elméleti eredmény volna, hanem népszerű könyv is, ami a munkájának különleges közéleti súlyt kölcsönöz. Jellemző eseményleírások, korhú idézetek és dalszövegek, élesen felvillantott példák szinte képszerűen rögzítik a futó időt. A népről van szó, de a nép sohasem önmagában szerepel, nyomorában, hanem mindig a nagy történelmi feszültségek új s újabb lehetőségeket csillogtató erőjátékában. Éppen ezért teljes minden kép, élet csap ki belőlük s a képsorozat ezredéves folyamatok összességét adja. Különösen a fel-felujuló kurucvilág és a Habsburg-terjeszkedés lassú utverése a nagynémet törekvésekhez, a felvilágosodás nemzeti ébresztése és a nemzetiségek kölcsönös kijátszása a gyarmatosított Dunavölgyében s végül a végzetesen kibontakozó uralmi verseny Kelet-Európa elmaradt népei fölött kap megrázó és szemléletes bemutatást. Alig nyolcvan oldal az egész, de felkavarja minden ismeretünket a magyar multtól, hogy új rendszerbe foglalhassa a részleteket.

Migray József ismert függeléke óta (a magyar szocializmus történetéről Max Beer munkájának magyar kidásában) most kaptunk megint következetes magyar néptörténelmet. De Migray József csak a népbe tekint s részletekbe dermed. Bányai László nem nyújt ugyan szakmunkát, de könyvében a népiség szempontját kiterjeszti az egész nemzetre. Ez a módszer iskolanyitó s visszaadja a történelemírás igazi értelmét: ember és táj számára hivatást keres. Bányai László nem is késik az ezeréves tanulság levonásával. „Minél szabadabb lesz a Dunavölgye tarka művelődési és gazdasági élete“ — írja a könyv zárószabáiban — „annál inkább nő jelentőségében a magyarság igazi történelmi hivatása: közvetítő szerepe a vele összefonódott népek között.“ (Balogh Edgár)

NYAR SOLYMOSON, GYALLAY DOMOKOS REGÉNYE. (Könyvbaráti Társasága, Cluj, 1938). Ha a kérdések, melyek ugyanolyan megoldatlanul ásitának felénk a könyv elolvasása után, mint azelőtt, nem érintenének bennünket olyan közlő, s nem létünket-nemléletünket, a Romániába szakadt magyarság sorskérdéseit feszegetnék, talán esziünkbe sem jutna igényeket támasztani. Ezen a ponton azonban örködnünk kell. Számon kell kérnünk mindenkitől, aki életünkhöz hozzányúl s felelősségre kell vonnunk mindenkit, aki utakat ajánl. És rosszhiszeműség azt állítani, hogy ez gáncoskodás. Hisz soha „népboldogításról“ annyit nem beszéltek, mint mostanában és soha olyan kevésbé nem boldogítottak, mint ma. S az írás, mely egyre inkább olcsó játékszerré lesz, talán soha nem